

СТРАХ ЯК ФАКТОР СИНХРОНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА КОЛЕКТИВНОГО СУВЕРЕНІТЕТІВ У ДОКТРИНІ СВ. ТОМИ АКВІНСЬКОГО: ВІДПРАВНІ МОДУСИ ФЕНОМЕНУ

Стаття присвячена розвідці значення феномену страху в розв'язанні питання синхронізації індивідуального та колективного суверенітетів в доктрині св. Томи Аквінського. Коло дослідження обмежується відправними для цього феномену модусами: страх як пристрасть і феномен, здатний перетворюватися на чесноту, та страх як елемент закону. Робиться висновок, що страх має «діалектичну еквівокацію» і служить консолідації співтовариства, де межу свободи індивіда визначає страх покарання перед законом або добродійний стан людини в ієрархії Всесвіту, її міра усвідомлення страху.

У вік змін завжди знаходилися індивіди, котрі, не зважаючи на соціокультурний детермінізм, ставили свою свободу, жадання бути самому собі паном вище інституційних вимог спільності. Такий потяг до суверенності порушував складений віками уклад життя та вироблені принципи синхронізації між одиничними та множинними вподобаннями і вимагав трансформації укладених традицій. Вимушене реформування спільнот переважним чином завершувалось новою формою обмеження свобод індивіда на користь домінантам, що сприяли його солідарності, але одночасно підвищувало плюралізм спільноти до суверенності індивіда, яка, втім, у будь-який час могла обернутися свавіллям. Щоб уповільнити загрозу індивідуального свавілля поруч з плюралістичними принципами, спільноти виробили систему покарань й превентивних загроз за порушену норму. Ключовим елементом такої системи є страх, який у разі свого застосування зі сфери відчуттів переходив в усвідомлену царину соціально-політичних відносин. Використання страху в публічному просторі вимагало теоретичного обґрунтування його місця в умоглядній системі всесвіту, яке б виправдовувало це право. Першим в інтелектуальній історії Заходу, хто надав систематизовану доктрину страху, визначив його різноманітність, багатофункціональне значення і включив цей феномен в цілісну систему Всесвіту, був св. Тома Аквінський.

Створюючи свою всеохоплюючу теологічно-філософську доктрину, Аквінець опинився перед вже визначеним питанням – необхідністю синхронізувати індивідуальну та колективну суверенність. Вперше перед європейським світоглядом така проблема повстала в епоху Високого Середньовіччя, як наслідок локального розвитку ранньобуржуазних відносин: початку розподілу праці, розширення торгівлі, відродження принципів товариської спільності у просторі міста на основі юридично затвердженої угоди та колективної клятви перед Богом тощо. Ці соціальні процеси мотивували, у межах пануючої релігійної свідомості, формування певних елементів суверенності індивіда – передусім його раціональності. Індивід розпочав пошук нових обріїв свободи, що в свою чергу заклало світоглядну колізію переконань віри з практичним розумом і підточувало солідарні принципи середньовічної спільності. Усвідомлюючи цю проблему і прагнучи знайти способи гармонізації суверенітетів, Аквінець включив до своєї доктрини страх як один із чинників суспільної консолідації.

Відтак, **метою даної статті** є виявлення ролі страху в доктрині Аквінця щодо синхронізації індивідуального та колективного суверенітетів. Коло дослідження обмежується не всією різноманітністю страху в томізмі, а лише відправними (тими, що існують в нижчому рівні ієрархії життя Всесвіту, з яким людина в своєму земному житті постійно стикається) для його модусів: страх як феномен-пристрасть, що може обертатися на чесноту, і страх як елемент закону.

Теоретичною основою дослідження є праці: А.О. Баумейстера, Т.Ю. Бородай, В. Гертих, О.Е. Душина, А. Карся, В. Кондзьолки, В. Котусенка, І.Є. Малашенка, В.В. Соколова, Н.Б. Средінської, Ф.Ч. Коплстона, Е. Жильсона тощо.

Для розкриття визначеної мети слід з'ясувати чотири концептуальні ознаки томізму. Перша полягає в тому, що Аквінець займав позицію концептуалізму. Тобто він вважав, що універсалії знаходяться в речах і тому потаємна Божа істина в реальності, поєднана з вірою за допомогою розуму, може бути розкрита людиною. Друга ознака полягає в тому, що томізм поєднав в собі християнські віросповідальні принципи з раціональним вченням Арістотеля. Це надало теологу можливість признати існування розумного індивіда, з його правом на свободу волі та прерогативу загального блага над індивідуальним щастям. При цьому ідеальна людська спільність мислилась Томою як співтовариство, що може удосконалювати себе через добродійну майстерність кожного. Третя позиція зводиться до продовження Аквінцем традиції предестінації – ідеї ієрархічного священноначалія Всесвіту, який ранжується від Бога і завершується пеклом та нижчою матерією. Кожна субстанція чи істота ієрархії діє згідно з внутрішнім потягом своєї власної натури, прагнучи добра і довершеності форми, знаходить своє місце у визначеному порядку відповідно до ступеня своєї досконалості. Вищий у всіх випадках править нижчим і використовує його, як Бог править світом. Втім, хоч би як низько не стояла людина, проголошує Тома, немає жодної, яка була б цілковито безвартісною, адже вона має свій чин, обов'язки і свої права, через які сприяє вдосконаленню цілого. Остання ознака полягає в еквівокації – світоглядному переконанні, що існує двозначність божественного та людського змістів земних феноменів. Еквівокація бере свій початок зі спроб людського тлумачення світу та вищої істини, які усвідомлювалися як втілення Божого Слова. Межі людського усвідомлення Божої істини визначає Святе Письмо, що водночас поєднує словесно-матеріальний світ з недосяжно-трансцендентним. Завдяки такій вертикальній комунікації, де поєднується Божественний погляд згори з людським, нижчим, виникає двозначність тлумачень змістів всього існуючого: розумний, що може тимчасово визначити поняття в межах земного буття, та вічний сенс буття, який, хоч і наданий у Слові, все ж є прихованим від недосконалої людини [1, с. 15].

Розгляд модусів страху в томізмі ми почнемо з нижчого рівня Всесвіту – зі сфери людських пристрастей. Тома поділяв людський страх на два модуси: страх як суто пристрасть й страх як чеснота. Такий розподіл феномену ми вже знаходимо у Бернарда Клервоського, який підкреслював, що «боятися і любити у простому значенні суть пристрасті (*affectio*), а вкупі [з Богом] суть чесноти» [2, с. 455]. Чесноти, на думку «Доктора Церкви», є упорядковані Богом пристрасті. Страх, любов, воля були упорядковані Ісусом Христом і зобов'язані служити шляху спасіння людини. У цьому сенсі теолог зазначає: «Бажання, страх та любов ми отримуємо від Бога, як і будь-які істоти; бажання ж добра, страх Божий та любов до Бога ми отримуємо, осяяні благодаттю, щоб стати Божою істотою» [2, с. 455]. Тобто, за думкою Бернарда, існує пристрастний страх тварі та інший тип страху – упорядкований і освячений, який є одним із засобів колективного спасіння – рівних в тілі Христа вірян.

Отже, по-перше, Аквінець характеризує страх як пристрасть душі. Пристрасть як неупорядковане збудження душі є однією з ключових рис людського роду. Це емоційна реакція гармонійно-структурованої, потенційно розумної душі на матеріально-тілесні (внутрішні) та суспільні (зовнішні) події, що відбуваються з індивідом – істотою, об'єднаною вище-духовною і нижче-матеріальною основами земного життя. Страх визначається Аквінцем некерованим станом, коли індивід втрачає прекрасну структурованість душі, і тому порівняно з розумною прикметою людства, страх є загрозливим і знеціненим феноменом для людства. Він заглиблює гріховну ущербність людського виду – не даючи їй наблизитися до Бога, руйнує зломлену Падінням волю людини і відкидає душу від її первинної розумно-прекрасної сутності, яку вона отримує від Творця. Але позбутися страху ані індивіду, ані людству майже не можливо, і тому він повинен стати

керованим та більш того – як чеснота, слугувати головній меті людства – спасінню. У цьому разі страх, який «вказує» на об'єкти, що несуть важкопереборне і невідворотне зло [3, с. 489], повинен стати майстерно упорядкованою чеснотою, яка б підготовлювала духовно-раціональну частку людини до колективного боріння зі злом.

Міркуючи далі, мислитель поділяє страх на природний та надприродний, відмінність яких залежить від об'єкта. Природний страх – це страх перед «злом знищення», який відчуває кожна жива істота. Надприродний страх – страх перед «злом страждання», який пов'язаний з бажаннями людини, її негнатовною пристрастю жадати [3, с. 490-491]. Саме надприродний страх стає подальшим предметом рефлексії Томи. Він перераховує види страху, які виникають залежно від причин і наслідків, що існують в уявленому майбутньому або в зовнішніх речах і реальних діях. Автор «Трактату про пристрасті» перераховує шість видів страху: «нерішучість, соромливість, сором, здивування, жах, неспокій». Кожен з них має свою причину чи наслідок: нерішучість – з усвідомленням майбутньої тяжкої праці; соромливість та сором – з безчестям; здивування – з миттю зіткнення зі злом, наслідки якого не передбачувані людиною; жах – з миттю зіткнення з незвичайним злом, переоціненим людиною; неспокій пов'язаний з передбаченою невдачею індивідуального бажання та вчинку [3, с. 492-493].

Надприродний страх є наслідком жадання та вільної дії індивіда, а також усвідомлення ним неможливості досягти бажаного чи неможливості перебороти те зло, що несе зовнішня подія чи об'єкт або внутрішній позив. Об'єктом страху для індивіда, по-перше, є уникнення блага та прагнення зла, що підкреслює гріховну природу людини. Але, на переконання Томи, страх може стати в двох випадках об'єктом блага.

У першому випадку страх вказує на ущербність блага для індивіда [3, с. 496]. Благо, яке повинне спрямовувати людське буття (*ens*) до буття Бога (*esse*), духовно підіймати людський дух геть від земної потворності, за якимось причинами не здатне цього робити безпосередньо для індивіда. Тобто благо може існувати, але не для окремої людини. Тут слід нагадати, що в концепції томізму буття індивіда є одночасно і родовим, і особистим. Людська двобічність трактується автором «Про буття та сутність» як щось середнє між єдиним та множинним, адже «ані “єдине”, ані “множинність” не входять в поняття людської природи, але вона може опинитися і єдиною й множинною» [4, с. 239]. Такий одиноко-множинний стан вимагає від людини більш виразного визначення своєї тілесно-соціальної неповторності, яка вже закладена в її унікальній душі, і водночас здобутку загальнолюдських чеснот, універсальності людського виду. Такий стан уможливується у двобічній категорії благ – приватного блага і блага загального, які поєднані в єдине вертикальне намагання удосконалити свою душу, але можуть не збігатися з практичними прагненнями індивіда, його усвідомленням своїх жадань і необхідністю пожертвувати ними заради загального. Відтак, ущербність блага, що виявляється у страху, є відчуттям відчуженості від загального блага, його малою долею для спасіння всього людства і одночасно необхідністю самопожертви своїми жаданнями загальному.

У другому випадку більш вагоме благо виступає об'єктом страху як річ, що причиняє улюбленому індивідуальному, меншому благу шкоди. На переконання Аквінця, таким значимим благом виступає воля Бога, що покарає людину як тілесно, так і духовно, а також людська влада, що може бути несправедливою і рабськи підкорювати одну особу іншій [3, с. 496]. Таким чином, визначаючи об'єкти страху, Тома обумовлює прерогативу множинного, загального блага над індивідуальним. Втрата загального блага загрожує як для індивіда, так і для колективного відчуженістю від трансцендентного, розривом ієрархічної підпорядкованості нижчих вищим та залишає людину наодинці з її ущербною суттю. Одночасно з цим Тома признає унікальність, розумність людини та її індивідуальне право мати приватне благо, які встановлюють право індивіда на справедливую людську владу й привілей не підкорюватися волі іншої людини без вищого обґрунтування на це. Втрата приватних і загальних благ викликає у індивіда страх, тому індивід повинен розумно корегувати свої жадання і направляти свої пристрасті у загальні цінності, які, втім, вже визначені Божим Провидінням.

Поряд з поєднанням страху із благом цей феномен посилюється надією, яка в доктрині томізму теж має еквівокаційну характеристику – від бажання здобути земне щастя до надії як теологічної чесноти – людської дії, що спрямована до Бога. Страх та надія бінарне обумовлюють майбутнє досягнення блага, не залежно, від кого і як з'являється надія на благо, але залежно від того, чи став страх в окремому випадку зустрічі зі злом чеснотою. У цьому сенсі Тома підкреслює: «...надія пов'язана з досяжним благом. А втім благо досягається або власними зусиллями, або завдяки комусь іншому, і тому надія може бути надією на те, що знаходиться в нашій владі дії чеснот. З іншого боку, страх пов'язаний з непідвладним нам злом і, отже, зло, котрого бояться, завжди виходить від зовнішньої причини, тоді як благо, на яке сподіваються, може виходити рівно і від внутрішньої, і від зовнішньої причини» [3, с. 500].

Поєднавши страх з двома випадками блага та надією, Аквінець виводить цей феномен на розумно-керований рівень – застосування страху у публічному, політико-правовому просторі (просторі закону). Закон як «...міра дії, відповідно до якої людина зобов'язана діяти або утримуватися від дії» [5, с. 4], поділяється Томою на чотири типи: вічний, природний, людський і божественний закони. Останній тип закону існує над усіма іншими. На переконання Аквінця, страх має місце в останніх двох типах закону.

Людський закон, як продукт людського розуму, поєднання моральних та правових вимог, є необхідним тому, що люди живуть в розширеному світі багатоманітних за духовним та розумним типом людей та внаслідок гріхопадіння мають збочену волю, свобода яких, у своїй більшості, зводиться лише до можливості творити зло. У цьому сенсі мислитель помічає: «...коли людина (живе) поза законом і правом, тоді вона найгірша з усіх живих істот» [6, с. 41]. Метою людського закону є сприяння встановленню дружнелюбних відношень між індивідами щодо упорядкування громадянської спільності. Людський закон визначає взаємні обов'язки людини і її співтоваришів. Тож життя у співтоваристві в межах людського закону, на думку Томи, «...належить правосудності, якій властиво направляти громадянську спільність до щасливого життя» [5, с. 109, 123]. Для забезпечення стабільності дружньої атмосфери у громадянській спільності, людський закон повинен примушувати людей до добродійності шляхом застосування сили і страху покарання. Втім, він не може позбавляти людину права вільного вибору, залишаючи його за індивідом. У цьому контексті Аквінець зазначає: «...людський закон і не забороняє всі порочні акти шляхом розпоряджень, і не карає всі (без виключення) акти чесноти. Але він забороняє деякі акти кожної з вад. Рівно як і карає деякі акти кожної з чеснот» [5, с. 73].

Втім, на думку мислителя, кожному індивіду слід підкорятися людському закону, навіть тоді, коли він суперечить загальному благу, оскільки це порушує публічний порядок та принцип правосудності (справедливості). Проте йому не слід підкорятися, якщо він не відповідає божественному закону.

Божественний закон розуміється теологом як універсальний припис Святого Письма, що надає найвищий приклад Божого правопорядку та легітимізує людські закони. Цей закон має дві мети. Перша і головна – встановлення дружнього спілкування людини з Богом. І друга – надати повеління, що «визначає людину в її відносинах з іншими людьми, які є її ближніми і живуть разом з нею перед лицем Бога» [5, с. 131]. Божественний закон має дві сторони: старозавітну, що спирається на батьківський принцип страхітливого «дітоводія», та новозавітну, що, навпаки, признає за людиною її розумність, свободу волі. Перша сторона закону, що містить основи морально-релігійних норм (оформлених в Декалог), культові та судові процедури стародавнього Ізраїлю були в силу своєї недосконалої в справах спасіння душі замінені Богом Нового Заповіту. Це не значить, що Старий Завіт втратив Божу благодать. Він залишається діючим для вірян, які ще не здатні спиратися на особистий розум і можуть, лише як діти, слідувати нормам, визначеним Богом. У цьому контексті Тома стверджує: «...якщо Він побажав дати такий закон, який

люди не можуть виконувати за допомогою своїх особистих сил, то зробив це для того, щоб доти, доки люди спиралися тільки на особисті сили, вони не могли не грішити» [5, с. 96]. Відтак, згідно з доктриною Аквінця Старий Завіт є «...законом страху», адже «він спонукає людей дотримуватися розпорядження за допомогою загрози покарання» [5, с. 138].

Принцип примусу та іманентної загрози не збігається з другою стороною божественного закону – Новим Завітом. Євангеліє вкладає любов та милосердя в серця тих, хто був піднесений до рівня більш глибокого сприйняття божественного Провидіння та встановлює принцип всезагальної любові (*timor* замінюється *amor*) Бога до творіння, якому повинні слідувати всі істинно віруючі.

Головний наслідок застосування божественного та людського законів Аквінець бачить у створенні добрих людей, тією мірою, яка визначена доброчинністю (моральними нормами громадської спільності). У розгляді цього питання автор «Трактату про закони» визначає значення страхітливих законів в регулюванні індивідуальної поведінки та в процесі удосконалення вірянина. Відповідаючи на заперечення, що той, хто підкорюється закону, завдяки страху не може вважатися добрим і доброчинним, «оскільки згідно з Августином: “якщо щось добре робиться через рабський страх, тобто страх перед покаранням, то воно не є благом”». І таким чином, покарання не є належним наслідком закону. Тома прагматично відповідає: «...якщо призвичаїти людину уникаючи зла і робити добро через страх перед покаранням, то з часом вона може прийти до того, що стане поступати так само із задоволенням і з власного почину. Тому закон навіть за допомогою покарання робить людей добродійними» [5, с. 28-29].

У трактаті «Про пристрасті» мислитель розвиває свою думку стосовно позитивного призначення покарання у формуванні доброчинної людини та механізму застосування дихотомії страху та любові в соціально-дидактичній практиці, що направлена на утвердження новозавітних принципів. У цьому сенсі Аквінець наголошує: «...сам по собі, і в першу чергу, страх відноситься до зла, від якого він відхиляється як від того, що протилежно деякому улюбленому благу, і у цьому значенні страх як такий породжується любов'ю. У другу чергу, він відноситься до причини, з якої виходить зло, і тому іноді акцидентно страх викликає любов; так, наприклад, із страху перед Божою карою людина виконує Його заповіді, завдяки чому посувається до надії, а надія, у свою чергу, як було показано вище, приводить її до любові» [3, с. 507-508].

Акцентуючи увагу на позитивному значенні страху в законі, Тома визначає його повчально-направляючий, майже тотальний характер. Сила страху покарання дидактично застосовується в разі, якщо юнак не сприймає добрі настанови батьків або ближчого оточення, не дотримується звичаїв співтовариства, стаючи, таким чином, злочинцем, що несе загрозу загальноуявленому порядку. Мислитель розмірковує, що «навчання, за допомогою якого людина може досягти досконалості доброчинності, вона повинна отримати від когось іншого. Потім, якщо молоді люди схильні до добродійних вчинків в силу або доброго природного розташування, або традиції, або дарів Божих, то їм достатньо одного тільки батьківського навчання, яке відбувається в основному за допомогою напучень. А втім, якщо є немало таких, які розбещені, схильні до вад і не звикли прислухатися до слів, то існує необхідність утримувати їх від зла за допомогою сили і страху, щоб вони як мінімум утримувалися від злодіянь і не заподіювали шкоди іншим. А якщо з часом вони привчаться цьому і стануть добродійно робити те, що доти робили зі страху, то і вони зможуть стати добродійними. Так от, цей вид виховання, який пов'язаний з примушенням зі страху перед покаранням, є навчанням за допомогою законів. Виходить, створення законів було необхідним для того, щоб людина могла жити в мирі та доброчесності» [5, с. 58-59].

Стає зрозумілим, що в томізмі страх, яку б злу природу він не мав і як би він не був архаїчним (старозавітним) для християн, може бути позитивним механізмом соціалізації, керованим приладом, що направляє та формує пізнавальні здібності людини,

цілеспрямовує її свободу та волю. Затверджуючись ключовим елементом божественного та людського законів, страх отримує у Аквінця статус суб'єкта громадського життя спільності. Він стає не просто «окремою душевною пристрастю», він є часткою ієрархічної піраміди Всесвіту, де вищі за чином – досконалі – живуть у межах дії любові, а недосконалі, гріховні чини – у сфері дії законного покарання – страху. Це відчуття немов мотивує нижчих до удосконалення себе, до практичної реалізації законів та чеснот, і через це вони змінюють свою гріховну природу, підіймаючись (символічно повторюють історичний шлях людського роду від дії Старого Завіту до царювання завітів Євангелія) до вищого чину – сфери дії любові.

Таким чином, у доктрині Томи страх, завдяки Богу та розумній майстерності законодавців, перетворюється в чесноту і служить вищій меті – спасінню душі всіх представників людського роду незалежно від їх бажання, свободи волі і поетапно може трансформуватися в метафізичну любов. В межах такої можливості людські закони повинні чітко та розумно визначати духовно-соціальні об'єкти страху. Тією самою мірою закони мають бути сповнені надією та «суровою» любов'ю до суб'єкта виконання норми. Такі об'єкти дидактично встановлюють добродійні межі та якості людини, її аксіологічну спрямованість на загальні інтереси спільноти, всеохоплюючи мету всього людського роду і тим консолідує спільноту.

При цьому Аквінець звертає увагу на загрозу зворотного процесу – коли страх стає єдиною можливим методом управління громадського порядку чи служить пристрастно-деспотичному ладу, що порушує вічний та природний закони. У цьому разі страх не несе в собі надії на здобуття індивідуального спасіння і досягнення чину любові. Він повертає онтологічну цілісність ранжованого Всесвіту, що спрямує людську спільність знизу нагору, від гріховного до гармонійно-прекрасного, зворотно лише у матеріальний низ. Страх, як ідеалізований засіб управління і виховання, обертається у моторошний механізм зла, що спонукає людину ставати твариною, істотою, яку позбавили розуму та свободи. Відтак, страх не лише позбавляє онтологічної визначеності індивіда, він руйнує цілісність громадської спільності, порушуючи добродійну комунікацію, загальну мету співтовариства та Його Провидіння.

Згідно з Аквінцем, закону слід підкорюватися без страху. Для цього людині необхідно не лише слідувати волі законів, але і слідувати своїй совісті та постійно практикувати добродійні вчинки, які спрямовані на загальне благо та любов. Ці дії відкриють індивіду його істинно добру природу і зроблять його більш вільним, виведуть його на вищий щабель божого Провидіння. У цьому сенсі мислитель згоден з тезою, що «...чим більш людина вільна, тим менш вона підкорена закону» [5, с. 3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що страх в томізмі має своє чітко визначене місце та функції. Ключовою його ознакою є «діалектична еквівокація», у якій страх набуває безліч метафізично-раціональних змістів і, навпаки, безглуздостей, залежно від його місця в ієрархії Всесвіту, ситуативної мети і об'єкта, функцій і суб'єкта, які «стикаються» з цим феноменом. Страх має двосторонню спрямованість, яка кардинально змінює його зміст та волюючу силу. У першому напрямі страх як пристрасть, що усвідомлюється людиною, є ознакою Падіння людського роду та нижчої матерії, феноменом, що тягне донизу і одночасно внутрішнім позивом до пробудження духовного. У другому випадку – як розумно-скерована чеснота, що поєднана із загальним благом та надією, слугує елементом синхронізації індивідуального та колективного суверенітетів. Ці два напрями поєднуються в різноманітних рівнях ієрархії Всесвіту, утворюючи метафізично-земний сплав відносин, який обумовлює певний публічний простір чинів – де в ході взаємодії індивіда та загального виникає співтовариство, яке упорядковує всі можливі страхи залежно від визначеного ієрархією чина. Відтак, страх в томізмі (як к'єркегорівська «симпатична антипатія й антипатична симпатія») має багаторівневу природу, що постійно видозмінюється й виконує вище дидактичне завдання – наблизити творіння до Творця.

На переконання Аквінця, індивід, який думає, сподівається і жадає, може вийти далеко за межі того, що визначила для нього культура і релігійно-моральні норми будь-якої спільності. Щоб зменшити ризик асиметрії інтересів індивіда та спільності, філософ, поряд з іншими інституціями своєї доктрини, пропонує застосовувати страх, який стає одним з консолідуючих феноменів публічного, діяльного життя (*vita activa*) співтовариства. Завдяки амбівалентній природі страху, раціональному коригуванню його об'єктів, поєднанню з благом та надією і включенню його в норми законів, цей феномен стає елементом превентивного контролю свободи індивіда – пристрасної людини, відданої своїм гріховним жаданням. Відтак, в політико-правовому вченні томізму страх стає механізмом утвердження дисциплінарної солідарності і елементом удосконалення дитячої потворності людей. З іншого боку, цей рівень феномену страху стає не обов'язковим і недієздатним для більш духовно-раціональних індивідів, які у власному житті керуються загальним благом спільноти і піклуються не особистим удосконаленням, а благом та цілісністю всієї ієрархії Всесвіту. Вони формують атмосферу християнського плюралізму і з цією метою повинні усвідомлювати різноманітні об'єкти страху, структуруючи його з пристрасного рівня до рівня чеснот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неретина С.С. Абельяр и особенности средневекового философствования / С.С. Неретина // Петр Абельяр. Теологические трактаты / Петр Абельяр ; [пер. с лат., вступ. ст., сост. Неретиной С.С.]. – М. : Прогресс, Гносис, 1995. – С. 5-49.
2. Клервоский Бернард. О благодати и свободе воли / Бернард Клервоский // Антология средневековой мысли: теология и философия европейского Средневековья : в 2 т. Т. 1 / [под ред. С. Неретиной; сост. С. Неретиной, Л. Бурлака]. – СПб. : РХГИ; Амфора. ТИД Амфора, 2008. – С. 444-476.
3. Фома Аквинский. Сумма теологии. Часть II-I. Вопросы 1 – 48 / Фома Аквинский. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2006. – 576 с.
4. Фома Аквинский. О сущем и сущности / Фома Аквинский // Историко-философский ежегодник-88 / [отв. ред. М.В. Мотрошилова]. – М. : Наука, 1988. – С. 230-252.
5. Фома Аквинский. Сумма теологии. Часть II-I. Вопросы 90 – 114 / Фома Аквинский. – К. : Ника-Центр, 2010. – 432 с.
6. Тома Аквінський. Коментарі до Аристотелевої «Політики» / Тома Аквінський ; [пер. з лат. О. Кислюча; переклад В. Котусенка]. – К. : Основи, 2003. – 794 с.

О.С. Туренко

Страх как фактор синхронизации индивидуального и коллективного суверенитетов в доктрине св. Фомы Аквинского: исходные модусы феномена

Статья посвящена исследованию значения феномена страха относительно синхронизации индивидуального и коллективного суверенитетов в доктрине св. Фомы Аквинского. Диапазон исследования ограничивается исходными для этого феномена модусами: страх как страсть и феномен, способный превращаться в добродетель, и страх как элемент закона. Делается вывод, что страх обладает «диалектической эквивокацией» и служит консолидации сообщества, где граница свободы индивида определяется страхом наказания перед законом или добродетельным уровнем человека в иерархии Творения, его мерой осознания страха.

O.S. Turenko

Fear as a Factor of Synchronization for Individual and Collective Sovereignities in the Doctrine of St. Thomas Aquinas. Initial Modus of the Phenomenon

The article investigates the value of the phenomenon of fear regarding to the synchronization of individual and collective sovereignty in the doctrine of St. Thomas Aquinas. The range of the research is limited to the initial for this phenomenon modus: fear as passion and phenomenon that can turn into virtue, and fear as an element of law. It is concluded that fear has a “dialectical equivocation” and serves for consolidation of community where the limit of freedom of the individual is determined by fear of punishment under the law or by the person’s virtue level in the hierarchy of Creation, their measure of awareness of fear.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2011.